

ETIKA PO TOMAŽU AKVINSKEM

Etika – spretnost, ki vodi k dobremu

Tomaž Akvinski v povezovanju grške misli in filozofije krščanske vere temelji in komentira predvsem Aristotelova dela (Logične spise, Fizične spise, O duši, Metafiziko, Nikomahovo etiko in Politiko). O etiki že Aristotel pravi, da je **spretnost, ki vodi k dobremu**. Vsako človekovo delovanje teži k dobremu. Dobro pa je smoter oz. cilj h kateremu težijo vse stvari. Dejanja so različnih oblik, tako tudi smotri dejanj (npr. smoter zdravljenja je zdravje); lahko je tudi več dejanj ali delovanj podrejenih istemu smotru. Tomaž v svoji razlagi poudarja, da je pomembna ureditev glede na cilj. Urejanje je sicer naloga modrega, ker mu je lastno spoznavanje ureditve. Ureditve stvari pa je dvojna: glede na **celoto stvari** kako stojijo in glede na **cilj**. Dejavnost človeške svobodne volje spada na področje moralne filozofije. Človeško delovanje označi za to, kar izhaja iz **človekove volje** in je skladno z **ureditvijo razuma**. Delovanje, ki ni podvrženo volji in razumu, ni človeško, ampak naravno (delovanje rastlinske duše; in ne spada pod moralno filozofijo). Moralno filozofijo razdeli na tri dele: **a) osebno moralo** (delovanje človeka); **b) gospodarstvo** (delovanje domače skupnosti); in **c) politiko** (delovanje državne skupnosti). Po Aristotelu Tomaž povzame izvora človeških dejanj, ki sta um/razum in stremljenje. V razumu razlikuje teoretično in praktično razmišljanje. V stremljenju pa izbor in izvedbo. **Zlo** – tisti, ki stremijo za zlom, to počnejo na podlagi ali s stališča dobrega. Ker mislijo, da delujejo dobro so usmerjeni k dobremu, a zaradi okoliščin podležejo zlu. Nadalje omenja tri smotre delovanja: **dejavnost, izdelovanje** (delovanje prehaja na zunanjo stvar) in **nastajanje** (smoter je nastala stvar). Smoter je večji od sredstev za dosego cilja, sredstva pa so dobra le, če so naravnana k dobremu.

Politika – v službi skupnega dobrega

Po Aristotelu je človek sestavni del narave in je tudi njen dejavnik po njenih lastnih zakonitostih, zato se v svojem delovanju ozira na ontološko načelo medsebojne utemeljenosti bivajočega, ki je temelj vseh odnosov v naravi. Politično delovanje je zato tudi prežeto s temi zakonitostmi; je skladno z etičnim in tako tudi z naravo. Akvinski pravi, da človeški um prihaja iz Božjega, le-ta pa je temelj naravi. Človeški um mora delovati na podlagi opazovanja narave, da bi lahko deloval podobno kot Bog. Aristotel pravi, da človek s spretnostjo spolnjuje, kar narava sama ne more privedi do cilja, Akvinski pa da dopolnjuje Stvarnikovo delo. Ko človek posnema naravo, se giblje od preprostega k h kompleksnemu, saj je v naravi najpreprostejša stvar najkompleksnejša. Na podlagi tega ljudi uvrsti v skupnosti z različnimi stopnjami. **Najvišja** med temi je **državna skupnost**, ker zadošča vsem človeškim potrebam. Zaradi tega je najpopolnejša celota in hkrati najpomembnejša od vsega človeku dosegljivega v spoznanju. Nauk o državi je politika ali državljanska znanost. Znanosti deli na: **razmišljujoče** (katerih cilj je resnica) in **uporabne** (katerih cilj je delo). Politika bi morala biti zaobsežena v uporabni filozofiji, a ker govori o upravljanju ljudi jo štejemo k moralnim znanostim. Akvinski povzame namen politike, ko pravi, da je filozofija v človeški stvarnosti izpopolnjena v politiki, ki pokaže naše vrednote, ki bi morale biti čimbolj skladne z naravo.

Svobodna volja

Tu se Akvinski sprašuje ali človek izbira svoja dejanja po svobodi ali po nujnosti. Sklicuje se na SP, kjer piše, da je Bog ustvaril človeka in ga pustil oblasti lastne odločitve. Za izbiro med možnostmi je potrebna volja, dana od Boga. Aristotel pravi, da so umske zmožnosti odprte za nasprotja, volja pa je umska zmožnost, saj je vsebovana v umu. Tako je tudi volja odprta za nasprotja. Vsako nujno ni prisilno, ampak je to tisto, ki ima svoj izvor zunaj. Če ljudje nimamo svobode in se pod prisilo gibljemo k hotenju, je z vsem, kar tvori etiko, konec. Predmet uma sta **bitje in resnica**, predmet volje pa je počelo v rodu smotrnega vzroka; predmet le-tega pa je dobro, ki zajema v sebi vse smotre. Volja se torej giblje k resnici oz. resničnemu, ki kot predmet uma predstavlja nekaj še posebno dobrega. Zato lahko trdimo, da je gibalno volje dobro. Volja se giblje po razmisleku, vendar se ne giblje vedno po razmisleku – potrebuje začetni razlog. To pa je po Akvinskem Bog, ki vse stvari giblje po načelu gibljivih stvari. Giblje tudi voljo, ne po nujnosti, ampak tako, da je odprta za različne možnosti. Zatem opredeli tri načine gibanja volje: **1)** Ko eno stvar pretehtamo, takrat voljo usmerja razum, **2)** ko posebno razmišljamo o eni možnosti o drugi/h pa ne **3)** na voljo končno vpliva tudi razpoloženje. Akvinski zaključí, da se volja kot predmet nujno giblje k nekaterim stvarem, a ne vsem. Volja kot izvršitev dejanja pa se ne giblje nujno.

Moralno delovanje

Tu se Akvinski sprašuje o dobrih in zlih dejanjih človeka. To razdeli na enajst točk, kjer razmišlja o moralnosti dejanj, okoliščinah, smotru dejanj, itd. Dobro in zlo lahko pripisujemo le stvarem, ker same tvorijo tako dejavnost, kakršne so same. Pri človeku označi zlo za tisto, kar mu manjka do popolnosti bivanja (Bog ima celotno polnost biti, ker je eden in enovit); in kolikor mu manjka do polnosti biti. Zlo je torej pomanjkanje dobrega ali biti (zamenljiva pojma). Dobro moralnega dejanja prihaja po predmetu; to dobro je "po rodu". Če nastane stvar brez značilnega lika, je posledica zlo. Če so okoliščine nepopolne oz. pomankljive nastopi zlo. Akvinski ima vse stvari za dobre, ker pa nobena od njih ne biva v polnosti kakor Bog, ta manjek polnosti v vsaki

stvari predstavlja zlo. Dobro stvari je odvisno od smotra h kateremu se giblje. Človeška dejanja in ostale stvari imajo značaj dobrega zaradi svojega smotra. Vse so odvisne od absolutnega dobrega, ki je v njih. Človeška dejanja opredeli glede na štiri vidike: glede na **rod** ali delovanje, glede na **okoliščine v povezavi s predmetom**, glede **okoliščine** dejanja samega in glede na **smoter**. Vsak dej ima svojo vrsto po svojem predmetu, zato raznolikost predmeta povzroči raznolikost dejanja. Dobro in zlo v dejanjih sta si v različnem odnosu do razuma, zato (dobro = živeti v skladu z razumom, zlo = razumu nasprotovati) se moralna dejanja razlikujejo po vrsti. Obstajajo pa tudi **nevtralna dejanja glede na vrsto**, ker niso utemeljena na razumu, vendar se mu tudi ne zoperstavljajo njegovi ureditvi. Lahko pa je dej nevtralen na vrsto, vendar je nujno opredeljen kot dober ali slab glede na posamičen primer. Ker dejanja temeljijo na razumu, so nujno dobra ali slaba. Če pa ne temeljijo na razumu, potem ni moralno ali človeško, ker ne pripada rodu nemoralnih dejanj, ki jim je lasten temelj v razmisleku. Tudi okoliščine morejo vsiliti dobro ali slabo dejanje.

Kreposti

Tu obravnava kreposti in se sprašuje po njihovem bistvu, ali so to človekove navade, ali so dobre navade, itd. Kreposti označi za navade, ker so razumske sposobnosti, ki sodelujejo pri večini človeških dejanj. Krepost je naravnana k dobremu, ima značaj dobrega, zato je to dobra navada. Cilj kreposti je delovanje samo. Opredelimo jih tako, da po delovanju vidimo, da jih nihče ne zlorablja. Po krepostih deluje Bog – tako deluje po nas brez naše pomoči.

Zakon

Zakon označi za merilo dejanj, ki človeka k dejanju spodbuja ali odvrta. Ker je naloga razuma, da ureja in usmerja k smotru (dobremu), je tudi zakon predmet mišljenja in je zato stvar razuma. Zakon mora biti usmerjen k blaženosti, ki je končni smoter. S tem mora biti usmerjen tudi k skupni sreči in blaginji. Ker lahko vsak skrbi za skupno blaginjo, je v pristojnosti vseh, da predlagajo in postavljajo zakon. Javna razglasitev je potrebna in nujna, da zakon dobi svojo moč, ker vsi zvedo zanj. Je razumska urejena naravnost k blaginji. Za **večni zakon** ima zamisel o upravljanju s stvarmi za katero stoji Bog. Zamisel ima **naravno zakona**, je od vekomaj zasnovan, zato je to večni zakon. **Naravni zakon** je za Akvinskega odsev božje luči v nas. Je del večnega zakona. **Človeški zakon** pa so posebne določbe, ki jih človek z razumom izpelje iz naravnega zakona in temeljijo na naravnih zakonitostih.

Bog, kot končni smoter človekovega življenja

Kje naj iščemo blaženost, kaj to sploh je in ali jo skušajo vsi doseči? Blaženost, kot najvišje človeško dobro je treba iskati med najvišjimi človeškimi dobrinami in to v duhovnih (ker so nadrejene telesnim). Predstavlja končni cilj življenja. Gibanje preneha, ko naravna stvar prispe do cilja; tako se tudi želja, ki je izpolnjena spremeni v ljubezen ali uživanje. Blaženost kot smoter na katerega se nanašajo vse želje, bi torej tudi morala imeti te lastnosti – da si človek, ki bo jo dosegel, ne bi prizadeval za nobeno stvar več. To uživanje bi moralo biti neminljivo in nespremenljivo. Prihodnost pa je negotova in spremenljiva zato nobenega ne bi mogli imeti za srečnega, razen potem, ko je že umrl. Blaženosti ne moremo pripisati mrtvemu človeku. Akvinski pride do zaključka, da zaradi sprememb, ki smo jim ljudje podvrženi ni mogoče izkusiti blaženosti v celoti v tem življenju, ampak samo delno. V celoti je to možno samo po smrti, ker je duša nesmrten del naš, je v bistvu um sam. Blaženost ima dvojni pomen: **notranji** – to je najvišji cilj, do katerega lahko kaka stvar pride, je ustvarjena ter **zunanja** v povezavi z Bogom, je v bistvu sam Bog in je zato neustvarjena. To lahko enačimo z večnim življenjem, ker je to zrenje Boga in presega naravno sposobnost ustvarjenega bitja.

Ali dobro lahko povzroča zlo?

Vsako zlo (po Akvinskem) pride na svet zaradi ne-doseganja smotra. Človek povzroča zlo na dva načina: ali sam greši ali pa druge napeljuje k temu. Temu je vzrok pomanjkanje dejavnega počela. Ker je Bog neskončen, je to počelo pri njem neskončno, zato tudi ne more delati zla. Prav tako ne more napeljevati druge stvari na zlo, ker bi s tem spodbujal k odvratitvi od končnega smotra, ki ga predstavlja on sam, kot neskončno dobro. Bog je prvo počelo vseh stvari in nekaterim omogoča tako gibanje, da lahko gibljejo tudi same sebe, npr. svobodna volja. Te stvari v odnosu do Boga sprejmejo to gibanje in so zato naravnane k dobremu. Če pa se odvrnejo od tega pa je posledica neurejeno delovanje, ki je izvor greha. Popačenost ne izvira od Boga, ampak iz popačenosti, ki jo povzroča svobodna volja. Tu Akvinski zaključuje, da Bog sicer povzroča grešno dejanje, ne povzroča pa greha samega.